

Охріменко Ігор Віталійович

доктор економічних наук, професор

проректор з навчальної та наукової роботи

Київський кооперативний інститут бізнесу і права

м. Київ, Україна

АНАЛІЗ СТАНУ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА УПРАВЛІННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИМ РИНКОМ УКРАЇНИ

Організація та управління сільськогосподарським ринком у світовій практиці використовуються як засіб стабілізації ринкової ситуації на рівні економічно доцільних параметрів. Тому для ефективності такої роботи важливо мати кількісну межу допустимих коливань характеристик ринку, перевищення яких можна розглядати як дестабілізацію. Оскільки в спеціальній літературі подібних показників виявити не вдалося, вважаємо за необхідне почати виклад даного матеріалу обґрунтуванням критичної межі коливань параметрів ринкової ситуації. На нашу думку, тут доцільно скористатись реальними даними із практики країн з розвинутою економікою.

Так, в Сполучених Штатах Америки одним із важелів регулювання ринку зерна є заставні операції товарно-кредитної корпорації. Щорічно під заставу там передається продукція вартістю 8–10 млрд.дол., що складає, по нашим оцінкам, 15–20% вартості урожаю відповідних культур. Проте у власність корпорації за ці ж роки переходила продукція вартістю лише до 3 млрд.дол. в розрахунку на рік, а це вже не 15–20, а лише близько 6% від можливих оборотів зернового ринку. Для того щоб корпорація не «збила» ціну на внутрішньому ринку закон забороняє їй реалізувати продукцію за цінами нижчими від 115% заставної. В рамках програми фермерського резерву відхилення встановлюється на 10% від «випускної» ціни на зернову продукцію. Щорічні зміни мінімальних гарантованих цін на сільськогосподарську продукцію в країнах ЄС коливаються в межах 2–4%. Щодо територіальних аспектів коливання ринкових параметрів, то в рамках ЄС ставиться завдання забезпечити дію єдиних цін з метою стимулювання оптимального розміщення сільськогосподарського виробництва. Певне уявлення щодо кількісної міри стабільності ринку дає ще й такий історичний приклад. В 1973 р. у Сполучених Штатах Америки роздрібні ціни на основні продукти харчування підвищились на 25%, а оптові ціни на сільськогосподарську продукцію зросли на 23%. Ситуація оцінювалась як кризова і «жахлива драма», а її наслідком стала повна зміна аграрної політики [1, с. 15].

З вищевикладеного резюмуємо, що межа відхилень ринкових параметрів у розмірі 5–7% від їх бажаного рівня ще не справляє дестабілізуючого впливу на ринкову ситуацію і може бути кількісною мірою її стабільності. Ми далекі від думки вважати наведену аргументацію вичерпною, а сам рівень показника остаточно встановленим, але для подальших аналітичних оцінок використовуватись буде саме він. При цьому до ринкових параметрів у даній розробці відносяться показники цін та товарних мас в цілому (середньому) по національному сільськогосподарському ринку, а також деякі економічні величини, пов'язані з ринковою кон'юнктурою, зокрема, доходи кінцевого споживача, товарні та грошові інтервенції тощо [2, с. 6].

Наступним кроком слід проаналізувати завершеність формування єдиного ринкового простору, єдиного національного сільськогосподарського ринку. В якісному плані це означає доступність для кожного товаровиробника будь-якого району, місця або частини того чи іншого продуктового ринку. А однакова доступність має своїм логічним наслідком урівноваження попиту та пропозиції і формування єдиних цін. Отже, чим меншими є коливання ринкових цін по території країни, тим більшою (повнішою) є завершеність процесу формування єдиного ринкового конкурентного середовища. На жаль, наявні в нас статистичні дані свідчать скоріше про протилежне [3, с. 346–348]. Для характеристики коливань ринкових цін можна використати два показники: розмах варіації та середнє квадратичне відхилення. Міра стабільності визначається відсотковим відношенням середнього квадратичного відхилення до середньої ціни.

Проведені розрахунки свідчать про значні коливання ринкових цін по території України як в роздрібній торгівлі, так і на міських ринках. За розмахом варіації та мірою стабільності найбільшими вони є по молоку — 3,46 і 2,43 рази та 30% і 26% відповідно. На другому місці — коливання цін по капусті за розмахом варіації та мірою стабільності — 2,47 рази для торгівлі та 2,67 для міських ринків і 23,1% та 20,7% для них же відповідно. Лише по цукру, шоколаду та бананах ринкове середовище наближається до бажаних параметрів — міра стабільності складає тут 6–8%. Заслугує на увагу така особливість, що по багатьох продуктах міра стабільності на міських ринках має меншу величину порівняно з роздрібною торгівлею, тобто ця форма здійснення обмінних операцій активніше формує конкурентне ринкове середовище.

Отже, наведені дані свідчать про своєрідну «локалізацію» продуктивних ринків, незавершеність формування єдиного ринкового простору на території країни. Цей факт в рамках відпрацювання системи інформаційного забезпечення АПК має принципове значення. Як формувати інформаційні потоки — як локальні чи як національні? Як буде складатись

мережа центрів генерування та споживання інформації? Чи потрібна централізація ринкової інформації, якщо ринки локалізуються і пересування товарних мас в межах національного ринку обмежене?

Аналіз показує, що з часом виявлена тенденція «локалізації» продуктових ринків не зникає. Офіційна статистика відслідковує ці процеси на рівні первинних товаровиробників у розрізі двох секторів — суспільний та особисте підсобне господарство громадян. Вона вказує, що частка продукції, яка вивезена товаровиробниками за межі області зовсім незначна і лише в окремих випадках складає кілька відсотків. Звичайно, обсягами вивозу продукції, які здійснюються безпосередньо товаровиробниками, міжобласні переміщення товарів не вичерпуються. В цьому процесі беруть участь переробні підприємства, посередники та приватні підприємці. Та все ж масштаби міграції товарних мас в межах національного сільськогосподарського ринку далеко недостатні для формування стабільного конкурентного ринкового середовища як єдиного цілого. Нарощування розмірів міжобласних перевезень, крім формування нормальної ринкової арени продуктових ринків, могло б сприяти і вирішенню завдання підвищення рівня споживання, зокрема, тваринницької продукції, який є нижчим від середнього саме у промислово розвинутих областях.

З іншого боку, як показує аналіз, частка зовнішніх надходжень у ряді випадків наближається чи навіть перевищує величини, визначені згадуваним. Вони розраховані за даними продуктових балансів, які готуються органами вітчизняної статистики, і переконливо свідчать про вкрай ненормальну ситуацію на окремих продуктових ринках, а саме: м'яса та м'ясопродуктів, фруктів та ягід (включаючи виноград), цукру. Нинішня відкритість ринків м'яса та фруктів — продуктів традиційних більше для українського експорту, позбавлена жодних економічних обґрунтувань. Національний товаровиробник просто витісняється з національного ринку такими темпами, які суперечать навіть міжнародним угодам стосовно країн, що розвиваються [4, с. 185].

Таким чином, на основі кількох, тезово описаних, моментів характеристики вітчизняного сільськогосподарського ринку можна зробити однозначний висновок про його несформованість. Відповідно комплекс заходів з управління ним, без врахування фактору несформованості, не може бути достатньо ефективним. Тому пошуки шляхів покращання ситуації, на наш погляд, лежатимуть насамперед у площині методологічних підходів до організації сільськогосподарського ринку, а вже потім у формуванні його прикладного інструментарію.

Література

1. Андреева Н. М. Правительственные мероприятия по развитию сельского хозяйства США, Канады, Австралии и Японии / Андреева Н. М., Оспинникова Л. В., Васильева Е. Н. — М.: ВНИИТЭИСХ, 1975. — 56 с.
2. Охріменко І. В. Наукові основи макроекономічного аналізу аграрного ринку / І. В. Охріменко, І. М. Паска // Агросвіт. — 2015. — № 17. — С. 3–7.
3. Кирилок Є. М. Аграрний ринок в умовах трансформації економічних систем: монографія / Є. М. Кирилок. — К.: КНЕУ, 2013. — 571 с.
4. Майстро С. В. Національний аграрний ринок в умовах глобалізації: механізм державного регулювання: монографія / С. В. Майстро. — Х.: Магістр, 2009. — 240 с.